Törökország

Külpolitika (1945–2003)

A második világháború után jelentős változások történtek a török belpolitikában is, a külpolitikában pedig még inkább: Törökország a semlegesség feladásával a Nyugat felé fordult. 1947-ben elfogadta a számára a Truman-doktrínával (1947) felajánlott amerikai gazdasági és katonai segítséget, részesült a Marshall-segélyből is, részt vett a koreai háborúban (1950–1953). 1952. február 18-án a NATO legkeletibb, a Szovjetunióhoz legközelebb eső tagja lett. A nyugati katonai szövetséghez való csatlakozással vállalta, hogy területén amerikai katonai támaszpontokat létesítsenek, aktív szerepet játszott a Közel-Kelet szovjetellenes kezdeményezéseiben, 1955-ben alapító tagja lett a bagdadi paktumnak. A hidegháború a hagyományos görög–török ellentéteket is háttérbe szorította, az olvadással azonban Ciprus kapcsán már 1955-ben újra előkerültek.

Az 1950-es évek végére belpolitikai válság alakult ki az országban, majd a hadsereg a kemalista értékek és elvek megőrzése jegyében átmenetileg magához ragadta a hatalmat (1960. május 27.). Ugyanezzel az indokolással hasonló beavatkozásokra kerül sor 1971. március 12-én és 1980. szeptember 11-én: negyedszázadon át katonai és polgári kormányzatok váltották egymást Törökországban. Ankara külpolitikáját továbbra is meghatározta NATO-tagsága. A közel-keleti kérdésekben, különösen az arab–izraeli háborúkban a be nem avatkozás elvét követte, bár Izraellel az 1950-es évektől meglehetősen szoros kapcsolatokat ápolt. E viszony a későbbiekben a megszállt területek és az országnak arab államoktól való olajfüggősége miatt némileg gyengült. A Ciprus körüli feszültség Görögországgal 1974 júliusában katonai összecsapáshoz és a sziget északi részének török megszállásához vezetett. (A szigeten létrehozott köztársaságot máig Ankara ismeri el egyedül.)

Részben belpolitikai, de külpolitikai kérdés is Ankara számára a kurd kérdés, amely a kormányzat kemény fellépése nyomán az 1970-es évektől mindinkább a kurd nemzeti mozgalmak megerősödéséhez vezetett. A délkeleti országrészben (Anatólia) a kurdok ellenállása fegyveres harcokhoz vezetett. (A Kurd Munkáspárt ebben támogatást kapott Szíriától, Iraktól, Iránról, Örményországtól.)

1983-tól megkezdődött a demokráciához való visszatérés: a fejlesztéseknek, beruházásoknak köszönhetően az ország gazdasági helyzete néhány év alatt látványosan javult, ahogy a demokratikus intézményrendszer visszaállításának lépéseivel együtt Törökország nemzetközi megítélése is. Ugyanakkor a még mindig rendkívül nagy szociális feszültségek – és a külső tényezők – hatására erőteljesebb elmozdulás mutatkozott az iszlamista irányba. Ankara külpolitikájában erősítette az Európai Közösségek iránti elkötelezettségét, a palesztin kérdésben addig képviselt tartózkodó álláspontot pedig aktívabb közel-keleti politika váltotta fel (például 1988-ban elismerte a palesztin államot). Annak ellenére, hogy a hadsereg vezetése ezt nem támogatta, Kuvait iraki lerohanását (1990) követően az Özal-kormány vállalta Törökország közvetett beavatkozását a koalíciós erők oldalán: elzárta a területén áthaladó iraki olajvezetéket, illetve

hozzájárult, hogy a koalíciós légierő törökországi támaszpontokról indítson támadást Irak ellen.

Az 1995 novemberében megrendezett választások az Iszlám Jólét Párt (Refah) meglepő győzelmét hozták (21,3%-kal a legnagyobb parlamenti párt lett). Bizonyos aggodalmak fogalmazódtak meg a török belpolitika várható alakulása miatt, különösen az EK követte fokozott figyelemmel a kurd kérdés és az emberi jogok helyzetének kezelését. A külpolitikában váratlanul feléledtek az Izraellel való politikai, gazdasági (kereskedelmi, katonai, turisztikai) kapcsolatok, különösen megerősödött az együttműködés védelmi téren. 1996 májusában a két ország katonai együttműködési megállapodást is kötött. E megállapodás következtében Törökország a közel-keleti egyensúly, illetve az amerikai–izraeli együttműködés fontos láncszeme lett. Ezzel párhuzamosan Ankara erősítette kapcsolatait Teheránnal is, ez kevésbé aratott tetszést Washingtonban. A Szíriával való viszony továbbra is feszült maradt, részben a háromnegyed évszázados területi viták, részben a kurd kérdés miatt.

1997 júniusában a hadsereg lemondásra kényszerítette az iszlamista vezetésű kormányt, majd az 1999. évi választások után ismét koalíciós, az EU részéről szimpátiával fogadott kormány alakult Ankarában. Az Európai Tanács helsinki ülése az év végén hivatalosan is tagjelöltté nyilvánította Törökországot. Mindinkább növekvő gazdasági ereje lehetővé tette Törökország számára, hogy nyisson a Szovjetunió volt déli köztársaságai felé, és aktívabb legyen a Balkánon is. Növekedett Törökország szerepe a Közel-Kelet kérdéseiben is. Vitathatatlanul az Egyesült Államok térségbeli legfontosabb szövetségese, még ha az iraki háború (2003) kapcsán feszültséget okozott, hogy Ankara nem járult hozzá egy északi front megnyitásához.

(Paragi Beáta)